

אורות ישראל
מכללה אקדמית לחינוך
מייסודן של מכללות
מורשת יעקב ואורות ישראל

מאורות

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

גיליון י"ב

תשע"א

חומר 326

ברכות התורה

חשיבותם וייחודם

בבואנו לעסוק בעניינם של ברכות התורה נקדים ונביא את המקור שלהן בגמרא (ברכות יא, ב):

מאי מברך? אמר רב יהודה אמר שמואל: אשר קדשנו במצותיו וצונו לעסוק בדברי תורה. ורבי יוחנן מסיים בה הכי: הערב נא ה' אלהינו את דברי תורתך בפינו ובפיפות עמך בית ישראל ונהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי עמך בית ישראל כלנו יודעי שמך ועוסקי תורתך, ברוך אתה ה' המלמד תורה לעמו ישראל. ורב המנונא אמר: אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו. ברוך אתה ה' נותן התורה. אמר רב המנונא: זו היא מעולה שבברכות. הלכך לימרינהו לכולהו.

כתב השו"ע (או"ח סימן מ"ז סעיף א'): "ברכת התורה צריך לזהר בה מאוד". בעל המשנה ברורה מוסיף (שם סעיף קטן א') שייחודיות ברכות אלו נובעת מזה שחיובן של ברכות התורה הוא מהתורה.

מתוך נתונים אלו יש לשאול מספר שאלות:

א. מדוע חיובן של ברכות התורה הוא מהתורה ולא כשאר ברכות המצוות?

ב. הגמרא לעיל מביאה מספר דעות בנוגע לנוסח הברכה: בניגוד לדעה הראשונה שסוברת שהברכה דומה לשאר ברכות המצוות, שתי הדעות הנוספות סוברות שלאותה הברכה הקשורה ללימוד התורה צריך נוסח שונה. מה הסיבה לשינוי זה?

שאלות אלו מתחדדות מדברי הגמרא (נדרים פא, א):

דאמר רב יהודה אמר רב, מאי דכתיב: (ירמיהו ט) מי האיש החכם ויבן את זאת? דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולא פירושו, עד שפירשו הקב"ה בעצמו, דכתיב: (ירמיהו ט) ויאמר ה' על עזבם את תורת וגו', היינו לא שמעו בקולי היינו לא הלכו בה! אמר רב יהודה אמר רב: שאין מברכין בתורה תחלה.

על פי הגמרא, הסיבה לחורבן היתה שלא ברכו על לימוד התורה תחילה. גם כאן יש לשאול, מה חמור כל כך בחטא זה?

המהר"ל מפראג (בהקדמה לספרו תפארת ישראל וכן בספרו נתיבות עולם, נתיב התורה פרק ז') מאריך בהסבר גמרא זו. מהר"ל מבאר כי לימוד התורה איננה עוד מצווה פרטית רגילה. מהותו של ציווי רגיל הוא ביטול של האדם כלפי האדון המצווה עליו. אמנם אנחנו שמחים לעשות את רצון ה' וכמובן גם מתעלים מעשיית רצונו, מהות קיום המצוות היא ביטוי של עבדות כלפי ה'. לימוד התורה איננו כזה. הלימוד הוא תוספת חכמה לאדם. מהות הלימוד הוא עלייתו של האדם הלומד; הוא מבין יותר ויודע יותר. השפע הגדול שה' נתן לנו דרך התורה הוא שהאדם עצמו מתעלה דרך דבר ה', שהאדם מפתח את כוחותיו הרוחניים.

מתוך כך מובן השינוי בנוסח ברכות התורה. אין פה מצווה רגילה בלבד אלא בנוסף לציווי הרגיל יש דגש על חשיבות הלימוד וההבנה. אנו מברכים שלוש ברכות ולא אחת בלבד

משום שיש פה אספקטים שונים: יש מצווה ולכן מברכים נוסח רגיל של ברכת המצוות. (אם נדייק נראה שלפי חלק מהנוסחים יש הבדל בין הציווי לבין הדרגה הנוספת. הציווי הוא על עצם העיסוק בדברי תורה, גם אם האדם לא הבין באופן שלם. לכן קבעו חז"ל בנוסח הברכה את לשון "עיסוק" בתורה.)

לעומת זאת הברכה השניה מבטאת את הצד המיוחד שבחכמת התורה. קודם כל אנו מבקשים מהקב"ה שיערב לנו את התורה כדי שנרצה להידבק בה. רק לבסוף אנו מברכים שה' מלמד תורה, בשימת דגש על הבנה, כי זאת מהות החכמה, ללמוד ולהבין.

בנוסף, תיקנו חז"ל ברכה שלישית המדגישה את העובדה שה' בחר בנו מכל העמים כדי לתת לנו את תורתו.

לפי דברינו נוכל להבין גם מדוע חיובן של הברכות הוא מהתורה. מהות הברכה הוא קישור המעשה שעושה האדם כלפי שמיא. יסוד זה קיים גם בברכות הנהנין וגם בברכות המצוות. כשאדם מברך לפני אכילתו הוא מפנים שכל אכילתו היא בעצם מתנה מה'. בברכת המצוות עצם עשיית המצווה היא זכירת ה' משום שהאדם עושה את המצווה בגלל שה' ציווה אותו. זאת הסיבה שמן התורה אין ברכה לפני עשיית המצוות, שכן באופן טבעי ורגיל כל עשיית מצווה צריכה להיות במודעות של חיבור לה'. אלא, שבמרוצת הדורות ראו חז"ל שהמצוות נעשו להרגל והאדם לא קישר לאדם לקשר בין מעשה המצווה לקיום רצון ה'.

אמנם, בלימוד התורה, דווקא בגלל עליונותה וחשיבותה העצמית של התורה יש חשש לשכחה גדולה יותר. האדם המתמקד בחכמת התורה ובגדלותה עלול לשכוח שכל זה הגיע מה' וצריך גם להתקיים מתוך חיבור לה'. באופן טבעי האדם מתמקד בתורה הנגלית אליו ושוכח שהתהליך צריך להיות כזה שמתוך קישור ואהבה לה', ודווקא מתוך כך, עוסקים בתורתו. לכן הברכה היתה נצרכת מההתחלה.

זאת גם הסיבה לחורבן הארץ. המהר"ל מסביר שבאופן טכני כן בירכו את ברכת התורה אבל שכחו את המהות שלה. הם לא עשו את החיבור בין ה' לתורה. במקום שה' יהיה מרכז החיים ומתוך כך יתעסקו בתורתו הם עזבו את ה', את השורש הרוחני, את הנשמה שבתורה ובמצוות. כשאין בסיס רוחני רחב והכל טכני וחיצוני בלבד, ההדרדרות המעשית מגיעה ממילא.

ד"ר דבורי הנדלר
מרכזת התמחות לתקשורת

יוסף ואחיו - האמת והשלום אהבו.

(ד"ר יצחק קניגסברג)

האם היה זה מוצדק מצד האחים להשתמש בדבר שקר במפגש עם יוסף בגלל הדאגה לשלומם?

לאחר מות יעקב חששו האחים מנקמת יוסף על מעשיהם. הם חשדו שטוב ליבו של יוסף והשפע הרב שהוא הרעיף עליהם נבע מנוכחות אביהם, ולא ממחילה אמיתית מצידו. "ויואמרו לו ישטמנו יוסף והשב ישיב לנו על כל הרעה אשר גמלנו אותו". לכן הם הודיעו ליוסף: "אביך ציוה לפני מותו לאמר. כה תאמרו ליוסף אנא שא נא פשע אחיך וחטאתם כי רעה גמלוך" (בראשית נ', טו-יז). התורה אינה מזכירה ציווי כזה של יעקב לפני מותו. האחים היו משוכנעים שיוסף סיפר לאביו על מעשיהם ועל כל הקורות אותו מאז עזב את ביתו ועד לפגישה המחודשת איתו. לכן בדו את סיפור הציווי של יעקב. האם היה זה מוצדק מצד האחים, להשתמש בדבר שקר בגלל הדאגה לשלומם?

בעשרת הדברות כתוב: "לא תענה ברעך עד שקר" - בדיון משפטי בפרשת משפטים נכתב: "מדבר שקר תרחק". פסוק זה הממוקם בין הפסוק: "לא תטה משפט אביוןך בריבו", לבין: "ושחד לא תקח", מכון אף הוא לשופט היושב בדן (אבן עזרא). בפרשת קדושים נאמר: "לא תגנבו ולא תכחשו לא תשקרו איש בעמיתו". מפסוק זה לומדים איסור שבועת שקר בבית דין - "אם גנת סופך לכחש סופך להשבע לשקר" (רש"י).

לעומת זאת, התורה מתארת מקרים שבהם ערך האמת נדחה מפני ערך נעלה ממנו. הקב"ה שולח את משה לפרעה בבקשה: "נלכה נא דרך שלשת ימים במדבר ונזבחה לה' אלוקינו", כאשר בפועל הכוונה הייתה: "אעלה אתכם מעני

מצרים אל ארץ הכנעני והחיתי והאמורי והפריזי והיבוסים אל ארץ זבת חלב ודבש" (שמות ג', יז-יח), כפי שנתבשרו זקני ישראל קודם לכן. ערך האמת נדחה מפני ערך גאולת ישראל. אברהם ויצחק ביקשו לומר "אחותי היא" על נשותיהם כאשר נשקפה סכנה לשלומם, במצרים ובארץ הפלישתים. ערך האמת נדחה מפני ערך שלום הבריות.

גם חז"ל ראו באמת ובשקר ערכים יחסיים ולא ערכים מוחלטים. במסכת כלה (ט', א') יש דיון בין בית הלל לבין בית שמאי, כיצד להגיב למראה כלה לא יפה. בית שמאי אומרים **כלה כמות שהיא**, ובית הלל אומרים **כלה נאה וחסודה**. אף על פי שדברי בית הלל הם שקר לבן, כך יש לנהוג להלכה. ערך האמת נדחה מפני ערך כבוד האדם וערך השלום בין בני הזוג. בנושא הציווי של יעקב, פרי המצאת האחים אומרים חז"ל: "ר' שמעון בן גמליאל אומר גדול השלום שאף השבטים דיברו דברים בדויים בשביל להטיל שלום בין יוסף לשבטים" (מדרש רבה בראשית ק', ט'), ובמסכת יבמות (סה') נאמר: "אמר ר' אילעה מותר לו לאדם לשנות בדבר שלום שנאמר אביך ציווה וגו'. ר' נתן אומר מצווה, שנאמר ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאלו והרגני וגו', (כאשר שמואל התבקש להמליך את דוד והוא חשש מנקמת שאלו. הפתרון: "ויואמר ה' עגלת בקר תקח בידך ואמרת לזבח לה' באתי" - שמואל א, טז')

התורה מחייבת אותנו למצוא את הפשרה המוסרית בין ערכים חשובים ושונים, והיא מראה לנו את הכיוונים הרצויים. הדרך הרצויה היא הפשרה בין הערכים, כדי להגיע למצב ש"האמת והשלום אהבו". ערך האמת ישאר ערך מכובד, גם אם כתוצאה ממצב נתון הוא יידחה מפני ערך אחר חשוב ממנו באותן נסיבות. פשרה זאת לא נועדה לשרלטנים העושים פלסטר מפשרה בין הערכים כדי לקדם אינטרסים אישיים. היא נועדה לאנשים שעשיית הישר והטוב היא נר לרגליהם.

נירית אינהורן

סטודנטית בהתמחות לתקשורת

הרב יונה גודמן

הנני שלחני

אריה קרול

תרפ"ד-תשס"ח (1923-2008)

אריה נולד ברוסיה ובגיל שתיים עשרה עלה ארצה עם אמו, אשר קיבלה היתר מהרוסים לנסוע לארץ רק עם בנה הצעיר. ילדיה הגדולים נשארו זמנית מאחור ונאסר עליהם לצאת את המדינה. אחיו הגדול נספה בקרב לנינגרד ושתי אחיותיו השתלבו בחברה הרוסית והקשר אתן כמעט שנותק במשך כעשרים שנה.

הוא היה ציוני-דתי בהכרה ובמעשה: היה פעיל בהגנה, קומונר של בני עקיבא בסניף ירושלים וממייסדי הגרעין התורני שהקים את ישיבת כפר הרא"ה. כפעיל בני עקיבא הוא הוביל את העליות לביריה בעת המאבק עם הבריטים. במפגש בין בן-גוריון ובכירי תנועות הנוער בתקופת המחתרות קרא להם בן-גוריון לסייע בהסגרת חברי אצ"ל ולח"י. קרול הצעיר חלק עליו פומבית בחריפות. לאחר המפגש קרא לו בן-גוריון ואמר שהוא התרשם מאישיותו וכי דלתו פתוחה בפניו תמיד. קרול היה ממקימי הקיבוץ הדתי סעד וממנהיגי ההתיישבות היהודית בנגב בשנות החמישים.

בשנת 1965 נסע עם משלחת תיירים לרוסיה כדי לפגוש את אחיותיו. לתדהמתו, בעת ביקורו באו אליו אנשים שונים בסתר והעידו על יהדותם. נסיעה זו שינתה את חייו ואת פני יהדות רוסיה. הוא חזר ארצה, הלך לבן-גוריון ואמר לו כי מתחת למעטפת הקומוניזם יש יהדות ברוסיה וכי חובת המדינה לטפחה. בן-גוריון אמר לו שהוא חולם באספמיה, אך כעבור כמה שבועות הטיל עליו את המשימה. במשך עשרים שנה ריכז קרול את פועלה החשאי של מדינת ישראל מאחורי מסך הברזל: שלח מאות שליחים חשאיים בדרכים לא דרכים, ובעזרתם טיפח מערכת חשאית של מאות תאי מחתרת שלמדו בהם עברית וטיפחו את הזהות היהודית.

אריה נעדר מביתו כמאה ועשרים יום בשנה, הוביל מגוון פעילויות חשאיות, כנציג ציוני-דתי כמעט יחיד באותה תקופה בקהיליית המודיעין. לאחר פתיחת שערי ברית המועצות מונה למזכ"ל הקיבוץ הדתי והמשיך לעשות רבות לקליטת יהודי רוסיה בארץ. בשנת 2000 זכה בפרס ישראל על "תרומה מיוחדת לחברה ולמדינה". הוא נפטר בתשס"ח ולהלווייתו הגיעו דתיים וחילוניים, חקלאים ואנשי עסקים, ראשי המדינה ועולים. הרב דרוקמן הספידו בבכי קורע לב וציין את תרומתו הייחודית למען עם ישראל וחזרתו לארצו.

ובנימה אישית: אריה היה ציוני-דתי גאה, כולו אש וכריזמה, תעוזה ועשייה סביב השעון במשך עשרות שנים מתוך מודעות לגודל הדור והשעה. יזמה רדפה יזמה וכולו חשיבה ומסירות למען עם ישראל וארצו. מסכת חייו הם סיפור מופת של מי שאומר "הנני".

מקורות:

א. אתר פרס ישראל:

<http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/PrasIsrael/Tashas/ArieKrol>

ב. ריאיון טלפוני עם בתו, מיכל אחיטוב, יום חמישי ד' בכסלו תשע"א.